

LISA SEE

PONIOS TAN

MOTERŲ

RATAS

Iš anglų kalbos vertė

Milda Baronaitė

Sofoklis

VILNIUS, 2024

*Marinos Bokelman – antrosios motinos, gyduolės,
tautosakininkės, siuvinėtojos – atminimui*

Autorės pastaba

Pasakojimas prasideda 1469-aisiais, penktaisiais imperatoriaus Čenghua valdymo metais, kai romano herojei Tan Junsian buvo aštuoneri. Jos knygos pavadinimas verčiamas skirtingai: „Gydytojos pamokymai“, „Daktarės užrašų rinkinys“ arba „Medikės komentarai“.

Laikiausi anglų kalbos tradicijos kinų liaudies medicinos terminus rašyti didžiosiomis raidėmis, nes tų pačių žodžių mažosiomis raidėmis reikšmė skiriasi, pvz., „Kraujas“ ir „kraujas“. Pirmąją kinų kalbos transkripcijos lotyniškėmis raidėmis sistemą sukūrė Matteo Ricci ir Michelis Ruggieri 1583–1588 m., gerokai po šiame romane aprašomų įvykių. Todėl kinų kalbos žodžiams užrašyti pasitelkiau *Pinyin* sistemą, nuo 1979 m. naudojamą Kinijos Liaudies Respublikoje, o nuo 1982 m. pripažintą pasauliniu mastu.

Galiausiai, net jei nesate susipažinę su kinų medicinos tradicijomis (nesiruošiu jų nei girti, nei kritikuoti), tikiuosi, skaitydami turėsite omenyje, kaip knygoje pasakojamos istorijos metais atrodė likęs pasaulis. Kristupas Kolumbas Amerikos žemyną išvydo, kai Tan Junsian buvo trisdešimt vienu, o Anglijos kolonija Džeimstaunas įkurta tik praėjus penkiasdešimt vieniems metams po jos mirties. Tan Junsian gyvenimo metais Vakarų medicinos tradicija aiškino, kad žmonės serga, nes užteršiami keturi pagrindiniai organizmo skysčiai (kraujas, gleivės, geltonoji tulžis ir juodoji tulžis), sutrinka jų

pusiausvyra, arba kad liga – tai bausmė už padarytas nuodėmes. Vakariečiai vaistus daugiausia gamino iš alkoholio ir žolelių, ligoniams dažnai skirdavo kraujo nuleidimą dėlėmis.

„Daktarės užrašų rinkinio“ įžanga

Iš ilgą istoriją skaičiuojančio mūsų krašto kilo daug garsių gydytojų, dalis jų buvo moterys. Mūsų giminei tikra garbė, kad pusseserė ponija Tan Junsian parašė knygą, į kurią nugulė kūno ir dvasios gelbėjimo atvejai. Didysis medikas Sun Simiao rašė: „Gydyti moterį dešimt kartų sunkiau nei vyrą.“ Ne vien dėl skirtumų tarp *in* ir *jang* pradų ar tarp išorinio vyrų pasaulio ir vidinės privačių moterų kambarių erdvės. Taip yra todėl, kad moterys pastoja, gimdo vaikus ir kas mėnesį tveria kraujo netekimą. Jas taip pat kankina kitokie nei vyrų temperamentai ir emocijos. Pusseserei puikai sekėsi gydyti pacientes, nes kaip moteris suprato jų netektis ir džiaugsmus.

Žu Luan

*Imperatoriškojo ordino garbės metropolitas
Didysis teismo precedentų magistras
Karališkųjų ulonų vadas*

I DALIS

PIENO DIENOS

Penktieji imperatoriaus Čenghua
valdymo metai (1469 m.)

Gyvenimas – tai...

– Kaip prieš tūkstantį metų, taip ir po – nesvarbu, kur gyvena, yra turtuolė ar vargšė, – kiekvienos moters gyvenimą sudaro tie patys keturi etapai, – dėsto Garbioji ponina. – Vis dar esi maža mergaitė, vadinasi, gyveni savo pie-no dienas. Kai sulauksi penkiolikos, prasidės plaukų segimo dienos. Šukuosime tau plaukus taip, kad pasaulis žinotų: esi pasiruošusi santuokai, – nusišypso man. – Sakyk, dukra, o kas toliau?

– Ryžių ir druskos dienos, – paklusniai atsakau, nors mintys sukasi apie ką kita.

Su motina sėdime ant porcelianinių sodo kėdučių po dengta mūsų kiemo kolonada. Dabar liūčių sezonas, nuo savo kėdutės regiu tik lopinėlių dangaus, ir tas aprauktas storų debesų, oras drėgnas, tvankus. Derančiuose vazonuose vienas šalia kito auga du miniatiūriniai apelsinmedžiai. Kituose – nuo žiedų svorio linksta cimbidžių stiebai. Artinasi lietus, bet kol kas ginkmedyje, vasaros dienomis dovanojančiame trupinėlių vėsos, čiulba paukščiai. Užuožiu jūrą, kurią esu mačiusi tik paveiksluose. Bet jos kvapas neužgožia tvaiko, sklindančio nuo rištų Garbiosios ponios pėdų.

– Galvoji apie kažką kita, – balsas silpnas, kūnas irgi atrodo trapus. – Susikaupk, – pasilenkia paimti mano rankos. – Šiandien skauda?

Kai linkteliu, sako:

– Pėdų rišimo kančių neužmirši niekada. Iki pat mirties bus dienų, kai aplankys skausmai: kai ilgiau pastovėsi ar pasivaikščiosi, kai keisis oras, jei tinkamai nesirūpinsi pėdomis, – užjausdama spusteli man ranką. – Kai kojos tvinkčios arba vers skausmas, prisimink: tavo kančia vieną dieną įrodys vyrui, kaip jį myli. Skaudės mažiau, jei mintis nukreipsi kitur.

Motina tikrai išmintinga. Namuose visi, įskaitant mane ir brolių Ifengą, ją vadina Garbiaja ponia – tai garbės titulas, skirtas tokio aukšto rango vyro kaip mano tėvas žmonai. Pastebi, kad esu išsiblaškiusi, bet tą patį galėčiau pasakyti ir apie ją. Išgirstame dainuojant moterį. Greičiausiai tėvą su svečiais linksmina panelė Džao – jo sugulovė.

– Juk moki susikaupti... kai nori, – galiausiai vėl prabyla motina. – Gebėjimas užsimiršti išitraukus į veiklą mus ir gelbsti.

Akimirkai nutyla, nes iš toli atsklinda ir lyg rūkas mus apsupa pasirodymo sužavėtų vyrų juokas – chore išsiskiria tėvo balsas. Tuomet klausia:

– Tęsim?

Įkvepiu.

– Ryžių ir druskos dienos – svarbiausi moters gyvenimo metai. Tuomet būsiu užsiėmusi žmonos ir motinos pareigomis...

– Kaip aš dabar.

Garbioji ponia grakščiai palenkia galvą, švelniai skambteli aukso ir nefrito papuošimai, dabinantys į kuodą sukeltus plaukus. Kokia ji išbalusi, kokia elegantiška.

– Dieną pradėdau anksti. Keliuosi prieš aušrą, nusiprausiu veidą, išskalauju burną kvapnia arbata, pasirūpinu pėdomis, susišukuuju ir pasidažau. Tada keliauju į virtuvę patikrinti, ar tarnai užkūrė ugnį ir pradėjo ruošti pusryčius.

Paleidžia mano ranką ir atsidūsta, lyg išvarginta tokios žodžių lavinos. Prieš tęsdama giliai įkvepia.

– Įsiminti šias pareigas – svarbiausia tavo studijų dalis, bet mokytis gali ir stebėdama, kaip prižiūriu, kad kasdien būtų atnešta kuro ir vandens, kad didžiapėdė tarnaitė nueitų į turgų, kad būtų išskalbti drabužiai – taip pat ir panelės Džao – ir atlikta dar daugybė darbų, būtinų sklandžiai namų ūkio veiklai. Na, ko dar turėsi išmokti?

Šitaip mane moko jau ketverius metus, todėl žinau, kokio atsakymo laukia.

– Siuvinėti, groti citra ir mintinai žinoti pamokymus iš „Analektų moterims“ bei kitų tekstų, kad atėjus laikui keliauti į vyro namus žinočiau, ką daryti, o ko vengti.

Motina pasimuisto ant kėdutės.

– Galiausiai ateis laikas sėdėti tyliai. Žinai, ką tai reiškia?

Gal todėl, kad skauda pėdas, nuo minties apie liūdnius ir vienišus sėdėjimo tyloje metus akys priplūsta ašarų.

– Šis laikas ateis, kai nebegalėsiu pasauliui padovanoti vaikų...

– O vėliau tapsi našle. Vyras mirs pirmas, o tu lauksi, kol vėl su juo susitiksi. Tai yra...

Tarnaitė atneša užkandžių padėklą, kad mokslus tęstume nesustojusios papietauti. Po dviejų valandų Garbioji ponija paprašo pakartoti išmoktas taisykles.

– Kai vaikštau, nesukioti galvos, – nesipriešindama kartoju. – Kai kalbu, plačiai neišsižioti. Kai stoviu, nešiugždenti sijonų. Kai džiaugiuosi, garsiai nesijuokti. Kai pykstu, nekelti balso. Užgniaušiu bet kokį troškimą išlįsti iš privačių kambarių. Jie skirti tik moterims.

– Labai gerai, – pagiria Garbioji ponija. – Visada atsimink savo vietą pasaulyje. Jei laikysiesi šių taisyklių, užaugsi teisingu ir doru žmogumi.

Užsimerkia. Jai irgi skauda. Tačiau damos kaip ji apie tai nekalba. Šią jautrią akimirką pertraukia mažojo broliuko spygavimas. Ifengas bėga per kiemą. Jo motina panelė Džao – atlikusi linksmintojos pareigas – slysta iš paskos. Jos pėdos taip

pat rištos, o žingsniai tokie smulkučiai, kad rodos, sklendžia ore kaip...

– Kaip šmėkla, – sušnabžda motina, lyg perskaičiusi mano mintis.

Ifengas šoka prie mano motinos, paslepia veidą jos skreite ir sukikena. Nors jį pagimdė panelė Džao, Garbioji ponია ne tik yra berniuko ritualinė motina, bet ir oficialiai jį įsi-vaikino. Tai reiškia, kad kai mano motina ir mudviejų tėvas iškeliaus į Pomirtinį pasaulį, kur taps protėviais, Ifengas atnašaus jiems aukas ir atliks visas reikalingas apeigas bei ceremonijas.

Motina keldama Ifengą sau ant kelių nuvalo batų padus, kad šilkinės suknišos neišteptų purvu ar dulkėmis.

– Galite eiti, panele Džao.

– Garbioji ponია, – sugulovė mandagiai linkteli ir tyliai pranyksta iš kiemo.

Motina pradeda popietines pamokas, jų klausome kartu su Ifengu. Drauge mokysimės kasdien, kol jam sueis septyneri, nuo tada, kaip nurodo „Apeigų knyga“, berniukai ir mergaitės nebegali sėdėti ant to paties kilimėlio ar valgyti prie to paties stalo. Ifengas paliks mūsų kompaniją ir dienas leis bibliotekoje, kur padedamas asmeninių mokytojų ruošis imperatoriškiesiems egzaminams.

– Namuose turi vyrauti harmonija, tačiau visi žino, kaip sunku ją pasiekti, – pradeda Garbioji ponია. – Šiaip ar taip, hieroglifa, reiškiantį bėdą, sudaro dviejų moterų po vienu stogu simbolis, o vienos moters po stogu simbolis reiškia...

– Taiką, – atsakau.

– Gerai. Kiaulė po stogu reiškia...

– Kalėjimą.

– Hieroglifo, vaizduojančio vyrą po stogu, nėra. *Tiek gyvuliai, tiek moterys yra vyro nuosavybė.* Mes, moterys, gyvename tam, kad gimdytume jiems paveldėtojus, juos maitintume, rengtume ir linksmintume. Niekada šito nepamirškite.

Kol brolis deklamuoja eilėraštkus, aš siuvinėju. Tikiuosi, nesimato, kokia nusivylusi esu. Žinau, kad panelė Džao tėvą su draugais linksmino ne viena. Ifengas irgi buvo išstatytas parodai. Kai šis pamiršta eilutę, Garbioji ponia žvilgteli į mane, kad užbaigčiau. Šitaip gaunu progą mokytis to paties kaip jis. Esu vyresnė, todėl įsiminti eiles man daug lengviau. Eilėraščių žodžiai ar vaizdiniai net randa savo vietą mano mintyse ar kalboje. Tačiau šiandien deklamuo dama suklystu. Garbioji ponia suspaudžia lūpas.

– Imperatoriškųjų egzaminų nelaikysi ir pareigūnu kaip tavo brolis netapsi, – pabrėžia, – tačiau vieną dieną auginsi sūnus. Kad galėtum padėti jiems studijuoti, privalai mokytis pati.

Liūdna ją nuvilti, juk būna dienų, kai puikiai deklamuoju eilėraščius iš „Odžių knygos“ ir neužsikirsdama balsu skaitau tekstus iš „Klasikos pagarbioms dukroms“. Šiandien nėra viena tų dienų.

Vėlyvą popietę motina praneša, kad laikas persikelti į studiją. Su Ifengu deramu atstumu nusekame Garbiajai poniai iš paskos. Suknelės klostės banguoja, o rankoves plaiksto vėjelis – atrodo kaip iš paveikslo. Mane užlieja rištų pėdų kvapas. Kai verkiu, kol motina man pačiai riša pėdas, dažnai primena, kad šis ypatingas aromatas vieną dieną sklis ir nuo mano kojų bei žavės mano vyrą. Tačiau šiandien jos pėdų kvapas toli gražu ne malonus. Garsiai nuryju seiles, bandydama nuvyti užplūdusį šleikštulį.

Nepamenu, ar kada buvau išėjusi už namų teritorijos ribų, gali būti, kad pro paradinius vartus žengsiu tik plaukų segimo dienomis, kai ištekęsiu į vyro namus, bet man tai nerūpi. Labai mėgstu mūsų namus, ypač studiją: balintas sienas, kuklius baldus ir lentynas, pilnas knygų bei rankraščių. Motina sėdi už stalo, mudu su broliu – priešais ją. Stebi, kaip specialų akmeninį indą trinu rašalo lazdele, o atsiradusius miltelius maišau su vandeniu, kol išgaunu tobulą tirštumą

ir juodumą. Viena ranka laikau teptuką, kita patraukiu rankovę į viršų, kad neištepčiau. Garbioji ponია yra sakiusi, kad kiekvienas potėpis turi būti ir grakštus, ir drąsus. Šalia manęs sėdintis Ifengas stengiasi iš visų jėgų, bet jo hieroglifai kreivi šleivi. Šnairuodama į jo darbą suklystu pati – jau antrą kartą šiandien. Užuoť susiaurinusi potėpį lyg antakį, tekšteliu rašalo dėmę. Teptuką pakeliu, bet galvą laikau nuleidusi, laukiu, ką pasakys motina.

Tyla užsitęsia, todėl kilsteliu akis. Ji žvelgia pro langą, nekreipia dėmesio nei į mane ar mano klaidą, nei į vietoje nenustygstantį Ifengą. Kai taip nutyla, žinome, kad prisimena vyresnėlius sūnus, mirusius tą pačią dieną prieš penkerius metus nuo raupų, dar vadinamų dangaus gėlių liga. Jei būtų išgyvenę, dabar eitų vienuoliktus ir tryliktus metus. Be to, tėvui nebūtų reikėję į namus atsivesti panelės Džao, neturėčiau jaunėlio brolio, o motina – ritualinio sūnaus.

Garbioji ponია linkteli į dirbtuves įžengusiai mano tarnaitėi Aguonai. Nė nepatikrinusi hieroglifų taria:

– Šiandien užteks. Aguona, prašau vaikus perrengti ir nuvesti į biblioteką pas tėvą.

Aguona palydi brolių pas panelę Džao, o paskui dviese keliaujame iki mano kambario. Tėvas Aguoną man nupirko gimimo proga. Jai penkiolika, jos pėdos didelės. Akys įstatytos tolokai viena kitos, paklusni. Miega ji ant žemės mano lovos kojūgalyje ir dažnai mane guodžia, kai pabundu iš košmaro. Padedą man apsirengti, nusiprausti ir pavalgyti. Nežinau, iš kur ji, bet Aguona bus mano kraičio dalis, vadinasi, būsim kartu iki viena iš mūsų mirs.

Sėdėjau beveik visą dieną, todėl sunkiai nustygstu vietoje, bet Aguona nenuolaidžiauja.

– Junsian, elgiatės blogiau už brolių, – bara mane. – Sėdėkite ramiai, šukuoju.

– Bet...

Iškelia pirštą.

– Ne! – griežtai į mane dėbteli, bet veidą tuoj nušviečia šypsena.

Ji lepina mane. Tas tiesa.

– Na, pasakokit, ko šiandien išmokot.

Stengiuosi atkartoti jau įprastas tiesas:

– Kai ištekėsiu, pagarbiai tarnausiu uošviui. Nežiūrėsiu į jį, kai su manimi kalbės. Niekada pati į jį nesikreipsiu. Klausysiu ir paklusiu.

Aguona garsiai sučepsi reikšdama pritarimą, tačiau aš mintimis dar virškinu vieną Garbiosios ponios šiandien ištartą frazę. *Visada atsimink savo vietą pasaulyje*. Gimiau Tanų šeimoje. Man davė Junsian vardą, kuris reiškia „Ištikima dorybė“. Ištisos giminės kartos vertėsi medicina, tačiau tėvas pasirinko kitą kelią. Išlaikęs provincijos lygio egzaminus tapo imperatoriškuoju *džiužen* lygmens pareigūnu, vadinamuoju rekomenduotinu vyru. Jis dirba čia, Laidžou provincijoje – šalia vandenyno, bet už šimtų *li* nuo mūsų protėvių namų Usi mieste. Jau ilgiau nei gyvenu, tėvas ruošiasi aukščiausio lygio imperatoriškiesiems egzaminams, kurie vyksta kas trejus metus. Fengšui praktikas jau parinko palankią datą tėvui keliauti į sostinę ir užbaigti mokslus prieš prasidedant egzaminams. Jeigu išlaikys, pats imperatorius perskaitys jo esė ir suteiks tėvui *džinši* lygmens pareigūno – „pripažinto mokslininko“ – titulą. Nežinau, kaip pasikeis mūsų kasdiena, jei tai nutiks, tačiau gyvenimo kopėčiomis mūsų šeima bus palypėjusi laipteliu aukščiau.

Ką dar galiu pasakyti apie savo vietą pasaulyje? Man aštuoneri, dar maža, todėl juodus plaukus nešioju susuktus į kuodukus, aprištus kaspinais. Garbioji ponija yra sakiusi, kad mano oda puiki kaip baltojo persiko minkštumas, bet tai negali būti tiesa, nes Aguona kremais vis tepa tris randelius – vienas aukštai ant kaktos, kiti du šalia vienas kito ant dešinio skruosto – primenančius, kad išgyvenau raupus, o broliai – ne. Šiuos trūkumus atperka mano pėdos. Jos tobulos. Šian-